

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑΣ
Δ/ΝΣΗ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ**

**Πράξη: ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΔΙΑΤΕΙΧΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ Ν.
ΠΟΤΙΔΑΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ**

**Υποέργο 1: Ανάδειξη μέρους του διατειχίσματος της
Ν. Ποτίδαιας και διαμόρφωσης του
περιβάλλοντος χώρου**

**Αρ. Μελέτης: 24/2021
Προϋπολογισμός: 3.250.000,00€ (με Φ.Π.Α. 24%)
Χρηματοδότηση: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ
CPV: 45112700-2**

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΜΑΙΟΣ 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑΣ
Δ/ΝΣΗ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Πράξη: ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΔΙΑΤΕΙΧΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ Ν.
ΠΟΤΙΔΑΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ

Υποέργο 1: Ανάδειξη μέρους του διατειχίσματος της
Ν. Ποτίδαιας και διαμόρφωσης του
περιβάλλοντος χώρου

Αρ. Μελέτης: 24/2021
Προϋπολογισμός: 3.250.000,00€ (με Φ.Π.Α. 24%)
Χρηματοδότηση: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ
CPV: 45112700-2

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το διατείχισμα της Κασσανδρείας βρίσκεται στο βόρειο όριο του οικισμού της Νέας Ποτίδαιας Χαλκιδικής και εκτείνεται σε μήκος, περίπου 1200μ., από τον Τορωναίο κόλπο ανατολικά, μέχρι τον Θερμαϊκό στα δυτικά. Στο χώρο αυτό οι μελετητές τοποθετούν την ύπαρξη της αρχαίας Ποτίδαιας, της μετέπειτα ελληνιστικής Κασσανδρείας και τέλος το βυζαντινό "πολίχνιον ή κάστρον της Κασσανδρείας".

Στην Επανάσταση του 1821 λειτούργησε ως γραμμή άμυνας των εξεγερμένων Χαλκιδικιωτών, με αρχηγό τον Εμμανουήλ Παππά, προκειμένου να συγκρατήσουν την προέλαση του οθωμανικού στρατού.

Προορισμός του διατειχίσματος ήταν να κλείνει τη στενή είσοδο της χερσονήσου της Κασσάνδρας, ώστε να προστατεύεται ο παραγωγικός της χώρος από εχθρικές επιδρομές. Σήμερα το ανώτερο σωζόμενο ύψος του διατειχίσματος, φτάνει τα 8μ. και το πάχος του κυμαίνεται μεταξύ 1,50 και 3μ., ενώ διασώζονται ακόμη 17 πύργοι.

Το διατείχισμα της Κασσανδρείας αποτελεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο (ΦΕΚ 871/Β/24-10-1991). Συνιστά ένα από τα σπουδαιότερα μνημεία της Χαλκιδικής, που εντυπωσιάζει προβάλλοντας εν μέσω του πυκνοδομημένου οικισμού της Νέας Ποτίδαιας.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους αρμόδια για την προστασία του μνημείου, σε συνεργασία με τον Δήμο Νέας Προποντίδας, εκπόνησε την μελέτη ανάδειξης μέρους του διατειχίσματος της Ν. Ποτίδαιας και διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου.

2. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ

Σκοπός της μελέτης είναι η δημιουργία ενός ήπιου περιβάλλοντος χώρου, όπου το μνημείο να αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ανάδειξή του και παράλληλα η συνολική εικόνα να συμβάλλει στην αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής.

Επιπλέον με την ψηφιακή εικονική αναπαράσταση των δρώμενων γεγονότων της επανάστασης του 1821, που διαδραματίστηκαν στην περιοχή αυτή, θα δημιουργηθεί μια εικονική πραγματικότητα που θα εντυπωσιάζει, αλλά και θα ενημερώνει με ιστορικά στοιχεία τον θεατή.

Έτσι με γνώμονα την αστική ανάπτυξη της περιοχής, γίνεται προσπάθεια να ενταχθεί το μνημείο στα δρώμενα του οικισμού, είτε στο πλαίσιο μιας περιήγησης αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, είτε ενός απλού περιπάτου αναψυχής.

3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.1 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΤΕΙΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

Το διατείχισμα της Κασσάνδρειας βρίσκεται στο βόρειο όριο του οικισμού της Νέας Ποτίδαιας και εκτείνεται σε μήκος περίπου 1200μ. από τον Τορωναίο κόλπο ανατολικά μέχρι τον Θερμαϊκό στα δυτικά. Στο χώρο αυτό οι μελετητές τοποθετούν την ύπαρξη της αρχαίας Ποτίδαιας, της μετέπειτα ελληνιστικής Κασσάνδρειας και τέλος το βυζαντινό "*πολίχνιον ή κάστρον της Κασσανδρείας*".

Η μαρτυρία του ιστορικού Ζώσιμου για την άκαρπη πολιορκία της Κασσάνδρειας από τους Γότθους μέσα στον 3^ο αι. μ.Χ., συνηγορεί έμμεσα για την ύπαρξη οχύρωσης, που προστάτευε την πόλη, ίσως το διατείχισμα που συναντούμε και σήμερα κατά μήκος της διώρυγας της Νέας Ποτίδαιας. Για το διατείχισμα σύμφωνα με νεότερους μελετητές προτείνεται η χρονολόγησή του στα υστερορωμαϊκά χρόνια.

Όπως αναφέρει ο ιστορικός Προκόπιος, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός το επισκεύασε τον 6^ο αιώνα, ύστερα από την καταστροφή της πόλης από τους Ούννους, το 540, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου προγράμματος προστασίας στρατηγικών περιοχών της αυτοκρατορίας από εχθρικές επιδρομές.

Στις αρχές του 15^{ου} αιώνα ο δεσπότης της Θεσσαλονίκης, Ιωάννης Ζ΄ Παλαιολόγος προέβη στη συντήρηση και επισκευή του διατειχίσματος, ενισχύοντάς το αμυντικά με τη διάνοιξη μιας τάφρου κατά μήκος του. Λίγο αργότερα, και πάλι τον 15ο αιώνα, οι Βενετοί επισκεύασαν για άλλη μία φορά το τείχος.

Στην Επανάσταση του 1821 λειτούργησε ως γραμμή άμυνας των εξεγερμένων Χαλκιδικιωτών, με αρχηγό τον Εμμανουήλ Παππά, προκειμένου να συγκρατήσουν την προέλαση του οθωμανικού στρατού.

Προορισμός του διατειχίσματος ήταν να κλείνει τη στενή είσοδο της χερσονήσου της Κασσάνδρας, ώστε να προστατεύεται ο παραγωγικός της χώρος από εχθρικές επιδρομές. Σήμερα το ανώτερο σωζόμενο ύψος του διατειχίσματος, φτάνει τα 8μ. και το πάχος του κυμαίνεται μεταξύ 1,50 και 3μ. Στο μέσο του υπάρχει η είσοδος στην πόλη, που ήταν μία πύλη με πλινθόκτιστη καμάρα, πάνω από την οποία υψωνόταν ισχυρός πύργος. Ανά διαστήματα ενισχυόταν με πύργους, απ' τους οποίους διασώζονται σήμερα 17. Ένας ακόμη πύργος εντοπίζεται στα νότια του διατειχίσματος, προς την πλευρά του Θερμαϊκού κόλπου, ο οποίος αποτελεί την ακμή ενός μικρού τετράπλευρου περιβόλου, του «*Καστελλίου*», που προστέθηκε μεταγενέστερα και λειτουργούσε σαν ένα είδος ακρόπολης.

Η διάνοιξη της διώρυγας κατά μήκος της βόρειας πλευράς του (1935-37) και η άνοδος της στάθμης της θάλασσας είχαν σαν αποτέλεσμα τη βύθιση των ακραίων πύργων του διατειχίσματος.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους αρμόδια για την προστασία του μνημείου, εκτέλεσε κατά το παρελθόν εργασίες σωστικού χαρακτήρα, όπως ανασκαφές και στερεώσεις. Κατά τη διάρκεια των εργασιών αυτών αποκαλύφθηκαν τμήματα του διατειχίσματος που δεν ήταν ορατά και έτσι εμφανίστηκαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, όπως η ύπαρξη θυραίου ανοίγματος σε κάποιους πύργους ή η μετασκευή ενός πύργου σε λουτρό κατά τα μεσοβυζαντινά χρόνια.

Ο μεγάλος αριθμός κινητών ευρημάτων, όπως κεραμική, νομίσματα, χάλκινα και σιδερένια αντικείμενα, τα οποία έχουν βρεθεί στο χώρο επιβεβαιώνουν τη μακραίωνη ιστορία του.

Στο πλαίσιο του Ε.Π. "Μακεδονία-Θράκη 2007-2013", η Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους επεχείρησε συστηματικότερα να συμβάλλει στην ανάδειξη και προβολή του διατειχίσματος, εκτελώντας εργασίες στερέωσης, συντήρησης και αποκατάστασης σε τρεις από τους πύργους του (Π10, Π14 & Π19).

Το διατείχισμα της Κασσανδρείας αποτελεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο (ΦΕΚ 871/Β/24-10-1991). Συνιστά ένα από τα σπουδαιότερα μνημεία της Χαλκιδικής, που εντυπωσιάζει προβάλλοντας εν μέσω του πυκνοδομημένου οικισμού της Νέας Ποτίδαιας.

3.2 Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΚΑΙ “Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΧΑΛΑΣΜΟΣ”

Η ελληνική επανάσταση στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, παρά την αποτυχία της, δεν προκάλεσε πολεμικό πυρετό και ξεσηκωμό εθνικό μόνο στη Νότια Έλλάδα. Ταυτόχρονα πήραν τα όπλα και οι Μακεδόνες, αν και οι προϋποθέσεις για την επιτυχία του κινήματος εκεί ήταν δυσμενέστερες σε σχέση με εκείνες που υπήρχαν στην Πελοπόννησο. Και στη Μακεδονία επί αιώνες προετοιμάζονταν οι εστίες της αντίστασης και χαλκευόταν το εθνικό φρόνημα του Μακεδόνα αγωνιστή. Μάλιστα η Μακεδονία έχει να επιδείξει μεγάλα και εξαιρετικής σημασίας γεγονότα όπως η εξέγερση της Χαλκιδικής, οι σφαγές της Θεσσαλονίκης και ο «**χαλασμός της Κασσάνδρας**».

Η Χαλκιδική έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στον αγώνα της απελευθέρωσης του ελληνικού έθνους από το τουρκικό ζυγό, λόγω της ευνοϊκής γεωγραφικής θέσης της, του συμπαγούς ελληνικού πληθυσμού της και της γειννιάσής της με τη Θεσσαλονίκη. Η επανάσταση της Χαλκιδικής το 1821 αποτελεί κορυφαίο κεφάλαιο στην ιστορία της περιοχής, καθώς με την ατυχή έκβασή της ανατράπηκαν ισορροπίες αιώνων. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού χάθηκε στις μάχες, στους εξανδραποδισμούς και στη μετοίκηση, στην οποία αναγκάστηκαν να προβούν οι Χαλκιδικιώτες προκειμένου να γλυτώσουν από την εκδικητική μανία των Οθωμανών. Ο μεγάλος κατάλογος των χωριών που κήκαν ολοκληρωτικά μας παρουσιάζει το πικρό τίμημα της επανάστασης στη Χαλκιδική. Επίσης πολλά μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς καταστράφηκαν στη λαίλαπα της φωτιάς που άφηναν πίσω τους τα στρατεύματα του εχθρού. Έτσι η Χαλκιδική απογυμνώθηκε από τον κόσμο της και από τα κατάλοιπα της ιστορίας της.

Την 23^η Μαρτίου 1821, μέρα που οι Μανιάτες κι άλλοι Μοραΐτες επαναστάτες έμπαιναν ελευθερωτές στην Καλαμάτα, ο αρχιστράτηγος της Μακεδονίας Εμμανουήλ Παπάς ακολουθώντας την εντολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη να προετοιμάσει το έδαφος και να ξεσηκώσει την Μακεδονία, προμηθεύτηκε στην Κωνσταντινούπολη όπλα και πολεμοφόδια και με το καράβι του Χατζή Βισβίτη από τον Αίνο, αναχώρησε για το Άγιο Όρος, που θεωρούνταν ως το πιο κατάλληλο ορμητήριο, γιατί εκεί υπήρχαν πολλοί μοναχοί, οι οποίοι είχαν ήδη μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία. Στην Ι. Μονή Εσφιγμένου ψαλλόταν εν μέσω δακρύων πανηγυρική δοξολογία για την απελευθέρωση του Γένους. Η επανάσταση είχε αρχίσει...

Ο Εμμανουήλ Παπάς, από την Δοβίστα των Σερρών, ήταν βαθύπλουτος τραπεζίτης και μεγαλέμπορος, με δίκτυο εμπορικών σταθμών στην Ευρώπη. Είχε εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη για τις δουλειές του, ενώ ήταν σε συνεχή επικοινωνία με τον Χαρτοφύλακα Νικηφόρο Ιβηρίτη, με τον οποίο ετοίμαζαν την επανάσταση στο Άγιο Όρος και τη Χαλκιδική από το 1817. Μάλιστα θυσιάσε τα πάντα στο βωμό του Γένους: την περιουσία του, τη ζωή του και τα ίδια του τα παιδιά. Είχε οκτώ γιους και μία θυγατέρα. Οι επτά γιοι ήρθαν να πολεμήσουν μαζί του και θυσιάστηκαν μαχόμενοι οι έξι.

Όταν ο Εμμανουήλ Παπάς έφθανε στον Άθω, η Θεσσαλονίκη και η περιοχή της διέθετε μικρές οθωμανικές δυνάμεις. Όλες τις μάχιμες δυνάμεις τις είχε πάρει μαζί του ο βαλής της Θεσσαλονίκης Χουσεΐν πασάς, που εκστράτευσε στα Γιάννενα εναντίον του αντάρτη Αλή πασά. Τον αντικαθιστούσε ο αιμοχαρής Γιουσούφ μπέης. Ωστόσο ο Εμμανουήλ Παπάς, έξοχος πατριώτης αλλά εντελώς άγευστος της πολεμικής τέχνης, δεν κτύπησε. Αντίθετα, σπατάλησε δυο ολόκληρους μήνες - όπως και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στις Ηγεμονίες, αν και στρατηγός - σε προετοιμασίες, συνομιλίες κλπ.

Τον Μάιο του 1821 επαναστάτησε η Χαλκιδική, το Άγιο Όρος και ολόκληρος ο σημερινός Νομός Θεσσαλονίκης. Η 17^η Μαΐου είναι η ημερομηνία έναρξης του αγώνα της Χαλκιδικής, όταν άρχισαν οι πρώτες συγκρούσεις στον Πολύγυρο. Ωστόσο σύμφωνα με νεότερους μελετητές, αρκετές μέρες πριν την 17^η Μαΐου, οι κάτοικοι και οι οπλαρχηγοί της Κασσάνδρας είχαν ήδη ξεκινήσει τις πολεμικές επιχειρήσεις με αποτέλεσμα ως ημερομηνία έναρξης του αγώνα της Χαλκιδικής να θεωρείται η 8^η Μαΐου.

Ως συνέπεια της εξέγερσης ακολουθούν φοβερά αντίποινα των Τούρκων εναντίον των Χριστιανών στη Θεσσαλονίκη, τα οποία όμως αντί να τρομοκρατήσουν τους Έλληνες, έφεραν το αντίθετο αποτέλεσμα. Τους εξαγρίωσαν και προκάλεσαν τη γενίκευση της επανάστασης στη Χαλκιδική.

Στις 23 Μαΐου κηρύχθηκε επίσημα η Επανάσταση στο Άγιο Όρος με πανηγυρική δοξολογία στο Πρωτάτο των Καρυών, μετά από σύναξη όλων των μοναχών στη Μονή Κουτλουμουσίου. Ο Εμμανουήλ Παππιάς ονομάστηκε Αρχηγός και Υπερασπιστής της Μακεδονίας, ενώ πολιτικός διοικητής του Αγίου Όρους διορίστηκε ομόφωνα ο Νικηφόρος Ιβηρίτης. Στρατηγικά ερείσματα για την εξάπλωση και διατήρηση της επανάστασης στη Χαλκιδική αποτελούσαν η Κασσάνδρα και το Άγιο Όρος.

Η φλόγα της Επανάστασης γρήγορα μεταδόθηκε από τον Πολύγυρο στη Κασσάνδρα και στις 27 Μαΐου ακολούθησαν η Ορμύλια, ο Παρθενώνας, η Νικήτη, τα Μαντεμοχώρια και τα χωριά της Καλαμαριάς. Απ' όλη τη Χαλκιδική συγκεντρώθηκαν 4.000 πολεμιστές και ο Εμμανουήλ Παππιάς συνέστησε δύο σώματα: ένα με αρχηγό τον ίδιο, με έδρα τον Άθω που περιελάμβανε 1.000 μοναχούς και Μαντεμοχωρίτες και το δεύτερο, με αρχηγό τον ανδρείο Κασσανδρινό οπλαρχηγό Σταύρο Χάψα, που περιελάμβανε πολεμιστές από όλη τη Χαλκιδική, με περισσότερους τους Κασσανδρινούς και Χασικοχωρίτες - τα Μαντεμοχώρια και τα Χάσικα είναι χωριά της Χαλκιδικής και της βορειοανατολικής Θεσσαλονίκης.

Η επανάσταση στη Χαλκιδική προχωρούσε αργά και χωρίς οργάνωση. Οι περισσότεροι ήταν άοπλοι. Ωστόσο οι μάχες μαίνονταν. Στις αρχές του Ιουνίου 1821, πλήθη τρομοκρατημένων Τούρκων χωρικών, που εγκατέλειπαν τα πυρπολημένα χωριά τους έφθαναν και κατασκήνωναν έξω από τα τείχη της Θεσσαλονίκης. Οι Τούρκοι που βρίσκονταν στην πόλη ετοιμάζονταν για αντεπίθεση, την οποία εξαπέλυσαν.

Στο μεταξύ κατέφθανε στην περιοχή, επικεφαλής στρατιάς από την Μικρά Ασία, ο Μπαϊράμ πασάς, ο οποίος πήγαινε στον Μοριά. Τότε ο Σουλτάνος προάγει τον αρχιθυρωρό (καουτζήμπαση) των τειχών της Θεσσαλονίκης και αναπληρωτή του πασά Χουσεΐν Γιουσούφ μπέη σε μουτεσελίμη, να οργανώσει στρατεύματα και να εκστρατεύσει *«κατά των απίστων»* αμέσως, γιατί ο Μπαϊράμ πασάς, που πέτυχε μια πρώτη νίκη στα στενά της Ρεντίνας κατά του Εμμανουήλ Παπά και είχε καταστρέψει πολλά χωριά, έπρεπε να φύγει αμέσως *«επειδή η επανάστασις και ο αναβρασμός του Μωρηά έλαβε διαστάσεις»*.

Είναι ήδη Σεπτέμβριος μήνας του 1821 και η επανάσταση στη Χαλκιδική και την περιοχή της Θεσσαλονίκης δε σβήνει, παρά τις συμφορές. Ο Μπαϊράμ πασάς αφού καθάρισε τη βόρεια και την δυτική περιοχή του Νομού Θεσσαλονίκης μέχρι τον Όλυμπο, στράφηκε εναντίον των επαναστατών που βρίσκονταν στα ανατολικά της Θεσσαλονίκης, έξω από τα Βασιλικά. Στη μάχη των Βασιλικών που ακολουθεί οι Έλληνες χάνουν και ο αρχηγός Σταύρος Χάψας σκοτώνεται. Οι Τούρκοι του Μπαϊράμ πασά προχωρούν στο εσωτερικό της Χαλκιδικής και καταστρέφουν τα πάντα. Η Τουρκική απειλή και η έλλειψη πολεμοφοδίων αναγκάζουν τους επαναστάτες, που ακολουθούνται από χιλιάδες γυναικόπαιδα να καταφύγουν στις χερσονήσους της Κασσάνδρας, της Σιθωνίας και του Αγίου Όρους. Πολλοί μπαίνουν στα πλοία και φεύγουν για τα νησιά. Η επανάσταση της Χαλκιδικής περιορίζεται τώρα στις χερσονήσους του Αγ. Όρους και της Κασσάνδρας. Στο Άγιο Όρος οι επαναστάτες οχυρώνονται στον Πρόβλακα, ενώ στην Κασσάνδρα στο πιο στενό μέρος του ισθμού της στις «Πόρτες». Ο Μπαϊράμ πασάς μπορούσε τώρα να κινήσει για τη Λάρισα, μέσω Βέροιας, με προορισμό την Πελοπόννησο.

Ωστόσο ο Γιουσούφ Μπέης ήταν ανίκανος να προελάσει. Σε φερμάνι, που φέρει ημερομηνία 29 Σεπτεμβρίου 1821, ο Σουλτάνος τον αντικαθιστά και του αναγγέλλει πως διόρισε ανεξάρτητο αρχιστράτηγο ειδικά για την καταστολή της επαναστάσεως στην Χαλκιδική και το Άγιο Όρος. Πρόκειται για τον Μεχμέτ Εμίν, τον αποκαλούμενο Εμπού Λουμπούτ, μία προσωπικότητα τυχοδιωκτική, μεγάλης σκληρότητας, αλλά ταυτόχρονα και μεγάλης αξίας.

Αυτός οργάνωσε καλό στρατό, με ισχυρό πυροβολικό και πολυάριθμο ιππικό. Αρχές Νοεμβρίου του 1821 εκστράτευσε επικεφαλής 14.000 ανδρών. Μαζί του εκστράτευσαν και 500 ένοπλοι

Εβραίοι της Θεσσαλονίκης υπό τον Ιωσήφ Περέζ. Άλλους 3.500 άνδρες με ιππικό και πυροβόλα έστειλε στη χερσόνησο του Άθω και απέκλεισε το Άγιον Όρος στον Πρόβλακα και την Κουμίτσα (σήμερα Νέα Ρόδα και Τρυπητή).

Ο Εμμανουήλ Παπάς οχυρώθηκε στο στενό της Ποτίδαιας, εκεί όπου ενώνεται η χερσόνησος της Κασσάνδρας με την Καλαμαριά. Οι Έλληνες αγωνιστές μέσα σε δύο μέρες ξαναέσκαψαν την τάφρο που υπήρχε από παλιά και σήμερα βρίσκεται η διώρυγα της Νέας Ποτίδαιας - και αμύνθηκαν με πρόχειρες κατασκευές πίσω από τα τείχη που διασώζονταν εκεί - πρόκειται για το "διατείχισμα της Κασσάνδρειας". Το ελληνικό στρατόπεδο είχε ενισχυθεί αρχικά με 400 πολεμιστές από τον Όλυμπο και λίγο αργότερα με 200 ακόμη υπό τον Διαμαντή Νικολάου. Ωστόσο λόγω διαφόρων συγκυριών και συνεχών συγκρούσεων με τους Τούρκους η κατάσταση των Ελλήνων οπλοφόρων διαρκώς χειροτέρευε και δεν ήταν καθόλου ευχάριστη. Γι' αυτό κι οι περισσότεροι μαζί με τους αρχηγούς τους εγκατέλειψαν τη χερσόνησο. Το γεγονός αυτό, καθώς και η έλλειψη πολεμοφοδίων και τροφίμων, η απειρία των νέων αρχηγών και οι αρρώστιες προκάλεσαν μοιραία την πτώση του ηθικού, με αποτέλεσμα την αποσύνθεση του ελληνικού στρατοπέδου.

Στην άλλη πλευρά οι Τούρκοι καθημερινά πλησίαζαν τις ελληνικές γραμμές με αλλεπάλληλα προχώματα. Ο Μεχμέτ Εμίν έσπευσε με 14.000 άνδρες κατά της Κασσάνδρας. Ταυτόχρονα ήρθαν και 20 πλοία για να υποστηρίξουν τις επιχειρήσεις του. Απέναντι στους άνδρες του Μεχμέτ Εμίν πασά ο Εμμανουήλ Παπάς δεν παρέτασε περισσότερους από 1.500 πολεμιστές - αποφασισμένους όμως να πεθάνουν.

Η πρώτη προσπάθεια των Τούρκων να εκβιάσουν το στενό με πλευρική απόβαση 600 ανδρών αποτυχαίνει. Ο ισθμός γεμίζει από πτώματα ανδρών και αλόγων, ενώ ένα από τα καράβια του, με 28 άνδρες, αιχμαλωτίζεται. Αυτό έδωσε στους Έλληνες ελπίδες να συνεχίσουν τον αγώνα τους και να απορρίψουν τις προτάσεις των Τούρκων για υποταγή. Ο Μεχμέτ Εμίν, παρά την πρώτη αποτυχία, δεν αποθαρρύνεται, αλλά ετοιμάζει γενική επίθεση, χρησιμοποιώντας και κανόνια.

Τα ξημερώματα της 14ης Νοεμβρίου 1821 οι Τούρκοι ορμούν με αλαλαγμούς να διαβούν την τάφρο. Γίνεται φοβερή μάχη. Για πολλές ώρες οι τουρκικές επιθέσεις αποκρούονται νικηφόρα από τους Κασσανδρινούς μαχητές, οι οποίοι μάχονται ως αληθινοί Μακεδόνες. Ο Λουμπούτ, βλέποντας ότι με την επίθεση σε όλο το μήκος του μετώπου δεν κατορθώνει τίποτε, αιφνιδιαστικά επιτέθηκε μ' ένα σώμα 1.000 Τούρκων κατά **του δυτικού μόνο άκρου της τάφρου**, το οποίο είχε δύναμη 100 μόνο ανδρών, υπό τον Κασσανδρινό Μεγάλο Γιαννιό. Το άκρο της τάφρου στο σημείο αυτό ήταν πράγματι περισσότερο ρηχό. Οι Τούρκοι κατόρθωσαν να διαβούν την τάφρο από το σημείο αυτό, ρίχνοντας όπως λέει η παράδοση μεγάλους σάκους μαλλιών και πάνω από αυτά κλαδιά, πέτρες και πλάκες. Έτσι βρέθηκαν στα μετόπισθεν των μαχητών, οπότε η έκβαση του αγώνα είχε πλέον κριθεί, υπέρ των Τούρκων.

Την φονικότατη μάχη στον ισθμό της Κασσάνδρας αλλά και την αυτοθυσία των Κασσανδρινών αγωνιστών περιγράφει κυνικότατα και με μεγάλο κομπασμό ο Λουμπούτ πασάς, με αναφορά του από το Στρατόπεδο της Κασσάνδρας προς τον Βαλή της Θεσσαλονίκης, γράφοντας εκτός των άλλων και τα εξής: *"Πλέον των χιλίων απίστων διεπεράσθησαν δια των ξιφών των νικητών μουσουλμάνων, εξακόσιοι δε περίπου άνδρες και γυναίκες εξανδραποδισθέντες, εδέθησαν με αλύσεις"*.

Οι αγωνιστές κάμφηκαν φυσικά λόγω της συντριπτικής αριθμητικής υπεροχής των αλλοθρήσκων αλλά δεν υποτάχτηκαν, ούτε παραδόθηκαν. Οι επιζώντες μαχητές υποχώρησαν, πάντοτε μαχόμενοι, προς τα Παζαράκια (Κρυοπηγή σήμερα), το Παλιούρι και το Ποσειδί, απ' όπου μαζί με πολλά γυναικόπαιδα, κατέφυγαν στο Άγιο Όρος και στα νησιά των Σποράδων, την Ύδρα και την Αίγινα.

Τα θηριώδη στίφη των μουσουλμάνων με την άδεια του Λουμπούτ ξεχύθηκαν στην όμορφη γη, πυρπόλησαν όλα τα σπίτια, λεηλάτησαν περιουσίες, βασάνισαν, έσφαξαν και αιχμαλώτισαν αθώους. Ο τόπος για μήνες κάπνιζε από τις πυρπολήσεις των κατακτητών. Η Κασσάνδρα

ερημώθηκε. Δεκατρία χωριά και δεκαέξι αγιορείτικα μετόχια λεηλατήθηκαν και στη συνέχεια κήκαν ολοσχερώς. Τα γεγονότα αυτά έμειναν στην ιστορία με τον χαρακτηρισμό «Χαλασμός της Κασσάνδρας».

Μετά την πτώση της Κασσάνδρας η επανάσταση της Χαλκιδικής ουσιαστικά έχει κριθεί. Ο Εμμανουήλ Παπάς οπισθοχωρώντας με ελάχιστους πολεμιστές έφτασε στην Άθυτο και επιβιβάστηκε στο καράβι του Χατζή Βιζβίζη, με πλήρη για τα νησιά μαζί με τον γιο του Αθανάσιο. Πλέοντας όμως προς την ελεύθερη Ελλάδα, έπαθε συγκοπή και το καράβι τον έβγαλε νεκρό στην Ύδρα, όπου τον κήδευσαν με τιμές.

Κανείς, ακόμη και σήμερα, δεν μπορεί να υπολογίσει τον αριθμό των τραγικών θυμάτων στην Κασσάνδρα καθώς και εκείνων, κυρίως γυναικών και παιδιών, που σύρθηκαν στην αιχμαλωσία και τον αναγκαστικό εξισλαμισμό. Η επανάσταση της Χαλκιδικής έληξε οριστικά με την παράδοση του Αγίου Όρους, τον Ιανουάριο του 1822. Το τέλος της επανάστασης έβρισκε τη Χαλκιδική ερειπωμένη... Συνολικά 78 χωριά και 59 αγιορείτικα μετόχια καταστράφηκαν.

Ο ηρωικός αγώνας όμως δεν πήγε χαμένος. Η προσφορά της Επανάστασης, στον γενικότερο αγώνα της πατρίδας μας, υπήρξε ανεκτίμητη. Οι επαναστάτες επί έξι περίπου μήνες απασχόλησαν μεγάλο αριθμό τακτικού οθωμανικού στρατού. Έτσι δόθηκε ο απαραίτητος χρόνος για να εδραιωθεί η Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο κατά τα πρώτα χρόνια και τα κρίσιμότερα πάντοτε βήματα μιας εξεγέρσεως, οπότε κρίνονται τα πάντα. Με την ίδια τη ζωή τους οι Μακεδόνες συγκρατούσαν τους Τούρκους στον ελληνικό Βορρά και άφηναν ελεύθερο το πεδίο δράσεως στις ελληνικές δυνάμεις της Πελοποννήσου.

Εξίσου σημαντικός ήταν ο ηθικός αντίκτυπος. Η επανάσταση της Χαλκιδικής ενέπνευσε ολόκληρες γενιές Μακεδόνων στους μετέπειτα αγώνες για ελευθερία. Δεν πρέπει μάλιστα να λησμονούμε ότι οι Μακεδόνες συμμετείχαν σε όλες σχεδόν τις πολεμικές συγκρούσεις με τους Οθωμανούς όχι μόνο στην περιοχή της Μακεδονίας, αλλά σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο από το 1821 έως το 1829.

4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρόκειται για μια διεξοδική περιήγηση στη συγκεκριμένη περιοχή του διατειχίσματος, στην οποία εναλλάσσονται καθιστικά και χώροι διαμορφωμένου πρασίνου και περιλαμβάνει τρεις περιοχές:

- Η πρώτη περιοχή που προτείνεται να διαμορφωθεί είναι το τμήμα από τον πύργο Π12 έως τον πύργο Π15, συνολικού μήκους περίπου 200μ.
- Η δεύτερη περιοχή που προτείνεται να διαμορφωθεί είναι το τμήμα που περιβάλλει τον πύργο Π19. Η συνολική περιοχή παρέμβασης έχει επιφάνεια 650τ.μ περίπου.
- Η τρίτη περιοχή που περιλαμβάνει η πρόταση είναι το τμήμα που στην υπάρχουσα κατάσταση υπάρχει μια πλατεία στο τμήμα γης ανάμεσα στο αλιευτικό καταφύγιο που βρίσκεται βόρεια του διατειχίσματος και στο δυτικό θαλάσσιο όριο της περιοχής, η οποία ενώ έχει άμεση οπτική επαφή με το θαλάσσιο τμήμα του διατειχίσματος (Π17-Π18).

Παρακάτω ακολουθεί εκτενέστερη περιγραφή των προτεινόμενων έργων ανά περιοχή παρέμβασης.

4.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΈΡΓΩΝ ΣΤΗΝ 1Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η πρώτη περιοχή που προτείνεται να διαμορφωθεί είναι το τμήμα από τον Π12 έως τον Π15, συνολικού μήκους περίπου 200μ. Η ανάδειξη-αξιοποίηση επιτυγχάνεται με τη διαμόρφωση ενός αρχαιολογικού περιπάτου γνωριμίας με το μνημείο, με στόχο να αποκτήσει ο επισκέπτης τη δυνατότητα άμεσης επαφής με το μνημείο σε όλο το μήκος του. Στην περιοχή αυτή ο δρόμος απομακρύνεται σημαντικά από το τείχος και κρίνεται αναγκαία μια χάραξη νέας διαδρομής, διατηρώντας έτσι την αμεσότητα με το μνημείο. Ουσιαστικά διαμορφώνεται ένα πάρκο, καθώς πέραν του βασικού άξονα, δημιουργούνται δευτερεύοντα μονοπάτια διαφόρων κλίσεων, που τον

τέμνουν, συνθέτοντας ένα συνεκτικό πλέγμα διαδρομών, με πολλαπλές αλληλεπικαλυπτόμενες πορείες. Πρόκειται για μια διεξοδική περιήγηση στη συγκεκριμένη περιοχή του διατειχίσματος, στην οποία εναλλάσσονται καθιστικά και χώροι διαμορφωμένου πρασίνου. Ο σχεδιασμός αυτός έχει ως κεντρική ιδέα την εικόνα των αρχαιολογικών σκαμμάτων, όπου τα αλληλοτεμνόμενα ίχνη και οι επικαλύψεις υλικών φανερώνουν τις στρωματικές φάσεις και συνακόλουθα την ιστορική πορεία των μνημείων.

Τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι υλικά με καλή θερμική συμπεριφορά και αισθητικά συμβατά, αλλά όχι ανταγωνιστικά ως προς τα υλικά του διατειχίσματος και των λοιπών αρχαιολογικών ευρημάτων. Η κύρια διαδρομή θα διαστρωθεί με χυτό βοτσαλωτό δάπεδο με ανοιχτόχρωμη γήινη απόχρωση, το οποίο εμφανίζεται ως κεντρικό υλικό της σχεδιαστικής πρότασης, ενώ για δευτερεύουσες διαδρομές και καθιστικά επιλέγεται επίστρωση με ξύλινες σανίδες (deck) από αφρικάνικη ξυλεία Iroko, μερικώς σκληρή, ανθεκτική στις καιρικές συνθήκες, ενώ σημειακά στα τμήματα αλληλοτομίας διαδρομών χρησιμοποιούνται κεραμικά πλακίδια, σε γήινες αποχρώσεις.

Στην περιοχή αυτή, αφού γίνει αξιολόγηση των υπαρχόντων δέντρων και φυτών, προτείνεται ο εμπλουτισμός της φύτευσης με ενδημικά είδη δέντρων και μικρών θάμνων προκειμένου να τονιστούν οπτικές φυγές, να σκιαστούν τοπικά περιοχές στάσης και κίνησης, να βελτιωθεί το μικροκλίμα και να αναβαθμιστεί αισθητικά το υπό διαμόρφωση τμήμα.

Ο φωτισμός ανάδειξης του μνημείου, γίνεται από το επίπεδο του εδάφους με ενδοδαπέδιους προβολείς ασυμμετρικής δέσμης και φωτισμό του μνημείου με γραμμικά ενδοδαπέδια φωτιστικά LED. Ο γενικός φωτισμός θα είναι διακριτικός και δεν θα ανταγωνίζεται τον φωτισμό ανάδειξης του μνημείου, αλλά ικανός να εγγυηθεί τη σωστή λειτουργία και την ασφάλεια του χώρου, αποφεύγοντας τη θάμβωση.

4.3 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΈΡΓΩΝ ΣΤΗ 2Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η δεύτερη περιοχή που προτείνεται να διαμορφωθεί είναι το τμήμα που περιβάλλει τον Π19. Η συνολική περιοχή παρέμβασης έχει επιφάνεια 650τ.μ περίπου. Είναι περιοχή χωρίς έντονη κλίση στο μεγαλύτερο της μέρος εκτός από το δυτικό κομμάτι. Το έδαφος είναι αδιαμόρφωτο χώμα. Προτείνεται αντικατάσταση όλου του υφιστάμενου δαπέδου από ειδικά υλικά υψηλής ανακλαστικότητας που περιορίζουν την ανάπτυξη υψηλών θερμοκρασιών κατά την περίοδο του θέρους.

Κεντρικό υλικό της σχεδιαστικής πρότασης είναι το χυτό βοτσαλωτό δάπεδο σε ανοιχτόχρωμη γήινη απόχρωση, ενώ ως δευτερεύον υλικό επιλέγονται ξύλινες σανίδες (deck) από αφρικάνικη ξυλεία Iroko, μερικώς σκληρή, ανθεκτική στις καιρικές συνθήκες, ενώ σημειακά χρησιμοποιούνται κεραμικά πλακίδια, σε γήινες αποχρώσεις.

Στην περιοχή αυτή, αφού γίνει αξιολόγηση των υπαρχόντων δέντρων και φυτών, προτείνεται ο εμπλουτισμός της φύτευσης με ενδημικά είδη δέντρων και μικρών θάμνων προκειμένου να τονιστούν οπτικές φυγές, να σκιαστούν τοπικά περιοχές στάσης και κίνησης, να βελτιωθεί το μικροκλίμα και να αναβαθμιστεί αισθητικά το υπό διαμόρφωση τμήμα.

Ο φωτισμός ανάδειξης του μνημείου, γίνεται από το επίπεδο του εδάφους με ενδοδαπέδιους προβολείς ασυμμετρικής δέσμης και φωτισμό του μνημείου με γραμμικά ενδοδαπέδια φωτιστικά LED. Ο γενικός φωτισμός θα είναι διακριτικός και δεν θα ανταγωνίζεται τον φωτισμό ανάδειξης του μνημείου, αλλά ικανός να εγγυηθεί τη σωστή λειτουργία και την ασφάλεια του χώρου, αποφεύγοντας τη θάμβωση.

4.4 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΈΡΓΩΝ ΣΤΗΝ 3Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η τρίτη περιοχή που περιλαμβάνει η πρόταση είναι το τμήμα που στην υπάρχουσα κατάσταση υπάρχει μια πλατεία στο τμήμα γης ανάμεσα στο αλιευτικό καταφύγιο που βρίσκεται βόρεια του διατειχίσματος και στο δυτικό θαλάσσιο όριο της περιοχής, η οποία ενώ έχει άμεση οπτική επαφή με το θαλάσσιο τμήμα του διατειχίσματος (Π17-Π18), ο σχεδιασμός του χώρου δεν ευνοεί την οπτική επικοινωνία με αυτό. Στην πρόταση προτείνεται η αντικατάσταση της πλατείας από μια πιο

ήπια επέμβαση μιας περιπατητικής διαδρομής, συνέχεια του παράλληλου με το τείχος περιπάτου, με σημειακές διαπλάτυνσεις για σημεία στάσης σε σημεία ενδιαφέροντος όπως η θέαση προς τους πύργους Π17-Π18, αλλά και προς τον φάρο στο βορειοδυτικό άκρο της περιοχής και το αλιευτικό καταφύγιο το οποίο η περιοχή αντικρίζει από ευνοϊκό για θέαση ύψος. Η διαδρομή αυτή έρχεται να ενισχύσει το γενικότερο προτεινόμενο περιπατητικό δίκτυο το οποίο θα δημιουργήσει έναν γενικευμένο, ουσιαστικό και με υψηλό ενδιαφέρον αρχαιολογικό περίπατο, ο οποίος θα διατρέχει σημαντικό τμήμα της Ν. Ποτίδαιας.

Οι κατασκευές που προτείνονται, σε αντίθεση με τις υφιστάμενες, είναι ελαφριές οι οποίες ακουμπούν διακριτικά στο ομαλό φυσικό ανάγλυφο, ενώ τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι υλικά με καλή θερμική συμπεριφορά και αισθητικά συμβατά, αλλά όχι ανταγωνιστικά ως προς τα υλικά του διατερίχματος και των λοιπών αρχαιολογικών ευρημάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι βασικοί άξονες κίνησης θα διαστρωθούν με χυτό βοτσαλωτό δάπεδο με ανοιχτόχρωμη γήινη απόχρωση, το οποίο εμφανίζεται ως κεντρικό υλικό της σχεδιαστικής πρότασης, ενώ για δευτερεύουσες διαδρομές και καθιστικά επιλέγεται επίστρωση με ξύλινες σανίδες (deck) από αφρικάνικη ξυλεία Iroko, μερικώς σκληρή, ανθεκτική στις καιρικές συνθήκες.

Στην περιοχή αυτή, αφού γίνει αξιολόγηση των υπαρχόντων δέντρων και φυτών, προτείνεται ο εμπλουτισμός της φύτευσης με ενδημικά είδη δέντρων και μικρών θάμνων προκειμένου να τονιστούν οπτικές φυγές, να σκιαστούν τοπικά περιοχές στάσης και κίνησης, να βελτιωθεί το μικροκλίμα και να αναβαθμιστεί αισθητικά το υπό διαμόρφωση τμήμα.

Επίσης, προτείνεται ο νυχτερινός φωτισμός των πύργων Π17-Π18 με προβολείς από τη στεριά αλλά και υποθαλάσσιο φωτισμό για το τμήμα του διατερίχματος και των πύργων που βρίσκεται κάτω από το νερό. Ο αντίστοιχος φωτισμός της περιοχής δ3 προτείνεται πιο διακριτικός από αυτόν των πύργων, αλλά ικανός να εγγυηθεί τη σωστή λειτουργία και την ασφάλεια του χώρου, αποφεύγοντας τη θάμβωση.

Ο περίπατος στο διατερίσμα της Κασσανδρείας δεν αποτελεί μια αμιγώς αρχαιολογική πρόταση ανάδειξης του μνημείου, απομονωμένη από το αστικό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, γίνεται μια συστηματική προσπάθεια αστικής ανάπτυξης του οικισμού, με τη δημιουργία ποιοτικών χώρων αναψυχής, όπου βέβαια πρωταγωνιστής παραμένει το μνημείο. Έτσι, πέραν της ανάδειξης, το διατερίσμα της Κασσανδρείας εντάσσεται με φυσικό τρόπο στα δρώμενα του οικισμού, είτε στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης περιήγησης αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, είτε ενός απλού περιπάτου.

Ν. ΜΟΥΔΑΝΙΑ, 17/05/2021

ΣΥΝΤΑΧΘΗΚΕ

Ιωάννης Μπεκιάρης
Πολιτικός Μηχανικός Π.Ε.

Παναγιώτα Θεργιού
Ηλεκτρολόγος Μηχανικός Π.Ε.

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ

Ο Προϊστάμενος της ΔΤΥ

Ιωάννης Ελευθερούδης
Πολιτικός Μηχανικός Π.Ε.

Κατάλογος περιεχομένων

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
2. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ.....	2
3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	3
3.1 Η Πορεία του Διατειχίσματος Μέσα στο Χρόνο.....	3
3.2 Ο Απελευθερωτικός Αγώνας του 1821 στη Χαλκιδική και “Ο Μεγάλος Χαλασμός”	4
4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ.....	7
4.1 Εισαγωγή.....	7
4.2 Περιγραφή Επιμέρους Έργων στην 1η περιοχή Παρέμβασης.....	7
4.3 Περιγραφή Επιμέρους Έργων στη 2η περιοχή Παρέμβασης.....	8
4.4 Περιγραφή Επιμέρους Έργων στην 3η περιοχή Παρέμβασης.....	8